

הכנס השנתי של היזמה למחקר יישומי בחינוך 2.1.2019 | כ"ה טבת תשע"ט

טיפוח מיומנויות חברתיות-רגשיות (SEL) במערכת החינוך

מושב שני – תוכניות התערבות מוכוונות תלמידים

פרופ' יואל אליצור, תוכנית התקשרו"ת – למידה חברתית-רגשית והתערבות מוקדמת בבעיות התנהגות בגילאי הגן (לצפייה בהרצאה ובמצגת)

- התוכנית עוסקת בהכשרה חברתית-רגשית של הורים ומחנכים ומעניקה להם כלים להתמודד עם ילדים בגילאי הגן המגלים בעיות התנהגות. ההתערבות היא ברמה של מניעה שניונית הממוקדת בילדים בסיכון. זו תוכנית הדגל של אגף פסיכולוגיה, והיא נעשית בשיתוף פעולה עם אנשים אחרים במשרד. בעיות התנהגות מעסיקות את מערכת החינוך בכל הגילאים שכן תלמיד בעייתי אחד שאינו מקבל מענה מתאים יכול להשתלט על תשומת הלב ולהשפיע על התרבות, האווירה והתפקוד בגן או בכיתה.
- התפתחות אנטי חברתית שמתחילה כבר מגיל הגן וממשיכה ללא טיפול להתקיים ברמה גבוהה ויצובה, זוהתה במחקרים רבים כמנבאת הפרעות התנהגות חמורות בגיל ההתבגרות ובבגרות. זוהו שני גורמים עיקריים הקשורים לאישיות ולטמפרמנט – ויסות עצמי וקהות לב. יש גם גורמים סביבתיים, כמו הורות כוחנית ולא עקבית, שתורמים להתפתחות אנטי חברתית.
- לאור המידע הקיים, חשוב לזהות את הקבוצות הבעייתיות כבר בגיל הגן ולבצע התערבות מוקדמת בתקופה שבה מידת הגמישות וההיענות להתערבות היא בשיאה. בתקופה התפתחותית זו מנגנוני הוויסות של ילדים עדיין לא בשלים ולכן רמת התוקפנות יחסית לגילאים אחרים מגיעה לשיא בגיל 42 חודשים. טוב שיכולתם של ילדים בגיל זה להזיק אינה רבה. אנו מקבלים מצב זה כנורמטיבי, משגיחים על הילדים ולא נותנים להם אחריות שאינה מתאימה לרמת ההתפתחות שלהם. למעשה, רמת התוקפנות של רוב הילדים אינה גבוהה, אך בקרב 5-10 אחוזים מהם קיימות בעיות ההתנהגות חמורות ומתמשכות שיכולות להמשיך במדרון חלקלק לבגרות. הטיפול בקבוצת סיכון זו באמצעים רגילים אינו יעיל לאור הטמפרמנט ותכונות האופי המוקדמות שלהם. יש לראות בהם ילדים בעלי צרכים ייחודיים בתחום החברתי-רגשי, לגלות אמפתיה כלפיהם ולהעניק טיפול מתאים שעונה לצרכים שלהם.
- חשוב להשיג את שיתוף הפעולה של ההורים לילדים כאלה ולהימנע מהתנגדויות, האשמות ומאבקי כוח. לשם כך תוכנית התקשרו"ת משתמשת בכינוי המטאפורי של ילדי "סחלב" שהם ילדים הזקוקים לתנאים מותאמים כדי לפרוח כי המוח שלהם שונה ומבחינה בינם לבין ילדי "חרצית" שהם ילדים מווסתים עם טמפרמנט קל לגידול גם בתנאים שאינם אידיאליים. הקושי של ילדי סחלב אינו בהבנה, אלא בביצוע. כלומר, לא די בתובנה. נדרשת השקעה רבה ומתמשכת בתרגול שנעשה בעזרת מבוגרים, הורים ומחנכים בעיקר, כדי לעזור לילדים אלו לפתח מנגנונים יעילים של ויסות עצמי.
- המחקר העדכני מעיד שוויסות אינו מתקיים אך ורק במוח של הילד. הוויסות של הילד הוא ביטוי של ויסות משותף שנעשה יחד עם מבוגרים. קיימות שתי תקופות קריטיות ברכישת מנגנוני ויסות: הגיל הרך שבו הוויסות הוא בעיקרו מבחוץ, וגיל ההתבגרות שבו יש יכולת גבוהה יותר לוויסות פנימי אך עדיין נדרשת השגחה של מבוגרים שמקיימים עם המתבגר הליך של וויסות

הכנס השנתי של היזמה למחקר יישומי בחינוך 2.1.2019 | כ"ה טבת תשע"ט

טיפוח מיומנויות חברתיות-דגשיות (SEL) במערכת החינוך

הדדי. בכל התקופות חיוני לטפח את המוטיבציה הפנימית של הילד שמתבטאת בהיענות מרצון ובשיתוף פעולה. יחסים של שיתוף פעולה תורמים להפנמה ורכישה של סטנדרטים פנימיים. כלומר, המטרה אינה להסתפק בעיצוב התנהגות חיצוני אלא לפתח תכונות אופי חיוביות של הילד שיתרמו להצלחה בחיים בתחומים שונים של תפקוד.

- מבחינת כלי ההתערבות שפותחו בתכנית התקשרו"ת, אנו מודעים לכך שכדי להגיע לילדים צריך לפתח אמצעים שמלמדים נושאים "כבדים" כמו שליטה עצמית, משמעת, ומצפון בדרך "קלילה" שהיא דרך של משחק, סיפור ויצירה. דרך זו מומחשת בספרו של פרופ' יואל אליצור "שיטת כוח המוח של "צביקי" (למשל, איך לבעוס בלי להרוס). הספר, כמו גם פוסטרים התלויים בגן, מעניקים מודל להורים וילדים [בצילום ההרצאה אפשר לראות את פרופ' אליצור מקריא סיפור].